

ВАСПИТНИ НАЛОЗИ КАО КРИВИЧНОПРАВНА МЕРА ДРЖАВНЕ РЕАКЦИЈЕ НА МАЛОЛЕТНИЧКУ ДЕЛИНКВЕНЦИЈУ (ИСКУСТВА ПРИМЕНЕ НА ПРОСТОРУ ВИШЕГ СУДА У ШАПЦУ)

Биљана Боровчанин

Адвокат из Београда

Ненад Боровчанин

Установа студентских одмаришта Београд

Апстракт: Бројне су новине које је донео Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица Републике Србије из 2005. године. Једна од важнијих је озакоњење васпитних налога као посебних и надасве специфичних кривичноправних мера реакције на малолетничку делинквенцију ванинституционалног карактера. Озакоњење ове категорије кривичноправних мера реакције на малолетничку делинквенцију резултат је, сасвим исправног става законодавца да ванинституционалне мере и санкције уопште, а тиме и васпитни налози треба да буду основни инструменти реакције према малолетним учиниоцима кривичних дела. Но, и поред пуне оправданости оваквог става законодавца о овом питању, он још увек, када је реч о васпитним налозима, није у жељеном обиму заживео у пракси. Не само да има неоправдано мали број примењених васпитних налога, већ је присутна и стагнација њихове примене. Међу разлозима овако високог и надасве неоправданог раскорака између норме и њене примене два се посебно истичу. Први је да још увек нема присуства довољног степена свести код оних који одлучују о примени васпитних налога о њиховом значају као инструменту реакције на малолетничку делинквенцију. Други је непотпуност нормативног оквира за примену васпитних налога.

Кључне речи: малолетничко кривично право, малолетник, васпитни налози, малолетничка делинквенција, ванинституционалне мере.

1. ВАСПИТНИ НАЛОЗИ

(Криминално-политички разлози нормирања и основне карактеристике нормативног оквира)

Озакоњење васпитних налога као *sui generis* мера државне реакције на малолетничку делинквенцију је једна од важнијих особености које је донео Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити

малолетних лица Републике Србије из 2005.год.(ЗМУКД).¹ Реч је о мерама које немају карактер кривичних санкција већ карактер кривичноправних мера *suī generis*. Озакоњење ове категорије кривичноравних мера реакције на малолетничку делинквенцију резултат је нових схватања у малолетничком кривичном праву у последњих неколико десетина година која посебно долазе до изражаја у области санкција намењених малолетним учиниоцима кривичних дела.² Према истим и поред чињенице да су и даље задржане традиционалне васпитне мере и казна малолетничког затвора основни став је остављање малолетника у породичној или сличној заједници док санкције репресивног карактера, санкције које подразумевају ограничење слободе малолетнику и његово издвајање из дотадашње средине у којој је боравио-борави све више представљају изузетак. Став свих релевантних међународних правних аката која се баве овом проблематиком је да према малолетницима, када је реч о кривичним санкцијама, треба ићи постепено. Предност треба да имају. неформалне -алтернативне кривичноправне мере које своју примену треба посебно да нађу у поступку који предходи изрицању неке кривичне санкције (пре покретања кривичног поступка) док институционалне кривичноправне мере- кривичне санкције треба да представљају последње срдство државне реакције на малолетничку делинквенцију (*ultima ratio*) с тим да и у случајевима њихове примене њихово трајање треба да буде сведено на најмање могуће време.³ Сходно оваквом једном, сасвим исправном, ставу у последњих неколико десетина година у малолетничком кривичном праву, посматрано уопште, јављају се различите кривичноправне могућности за разрешење конфликта на релацији учинилац лице оштећено кривичним делом-жртва кривичног дела. Кључне међу њима су ванинституционалне кривичноправне мере које могу бити примењене и пре покретања кривичног поступка према малолетном учиниоцу кривичног дела. Као резултат овакавих, сасвим оправданих , ставова који су слободно се може рећи добили и статус међународног правног стандарда из ове области⁴ ЗМУКД 2005. год. уводи у кривичноправни систем Републике Србије, прецизније у њено малолетничко кривично законодавство и васитне налоге. Реч је о мерама које се могу

¹ ``Сл. гласник РС``, бр.,85 /2005.

² Стевановић,И-Вујић,Н.,Међународни правни стандарди о кривичноправним инструментима заштите оштећених лица и разлози неоходности њихове имплементације у национално кривично законодавство, У: ``Оштећено лице и кривичноправни инструменти заштите (Међународни правни стандарди, норма и пракса)``, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2020 ,стр., 91.ОК

³ Види:Бејатовић,С., Алтернативне кривичне санкције и регионална кривична законодавства (Основна законска обележја и искуства у примени-сличности и разлике),У:``Алтернативне кривичне санкције (Регионална кривична законодавства, искуства у примени и мере унапређења)``, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2018.

⁴ Соковић,С.-Бејатовић,С., Малолетничко кривично право, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2014.,стр. 78.

применити и пре покретања кривичног поступка, и пре него што се употребом кривичнопроцесних инструмената утврде све чињенице у вези са кривичним делом и његовим извршиоцем. Пре доношења овог законског текста малолетничко кривично право Србије није познавало овакве - алтернативне кривичноправне мере као инструменте реакције на малолетничку делинквенцију. До тада били су само на располагању одређени кривичнопроцесни институти као могући начини решавања кривичне ствари малоленика и без покретања и вођења кривичног поступка. Случај пре свега са начелом опортунитета кривичног гоњења код малолетних учинилаца кривичних дела.⁵

Примена васпитних налога као мера *sui generis* је могућа код реалативно великог броја кривичних дела што само по себи говори о значају који им се придаје. Сходно чл. 5.ЗМУКД ``Према малолетном учиниоцу кривичног дела могу се применити један или више васпитних налога за кривично дело за која је прописана новчана казна или казна затвора до пет година.`` Уз ово, када је реч о овом аспекту васпитних налога ту је још једна њихова особеност. То је да се они могу применити само према категорији малолетника од четрнаесте до осамнаесте године (старијих и млађих) а не и у неким другим случајевима.

Према чл.7. ЗМУКД пет је могућих врста васпитних налога који могу (један или више) бити примењени према малолетном учиниоцу кривичног дела. Појединачно посматрано то су:

-Поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле, у целини или делимично, штетне последице дела;

-Редовно похађање школе или редовно одлажење на посао;

-Укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја;

-Подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога;

-Укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту.

Гледано са аспекта свог карактера уопште две су категорије васпитних налога (медицински и немедицински васпитни налози), што је, поред различите садржине битно и за питање надлежности органа за одлучивање о њиховој примени у конкретној кривичној ствари малоленика. Васпитни налози Подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога и Укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту су медицинског карактера и њихова специфичност није само у садржају већ и у надлежности органа који их може применити. За разлику од три првонаведене врсте васпитних налога које може да примени јавни тужилац за малолетнике васпитне налоге медицинског карактера може, под

⁵ Киурски, Ј., Начело опортунитета кривичног гоњења, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2019., стр., 230.

предпоставком испуњена одређених услова⁶, да примени само суд (судија за малолетнике, односно веће за малолетнике надлежног суда).

Испуњењем општих услова за примену васпитног налога, према малолетним лицима може бити примењен један или више од пет наведених васпитних налога. Законодавац не ограничава број васпитних налога који могу, у конкретној кривичној ствари малолетника, бити примењени нити пак прописује прецизне критеријуме за њихову појединачну примену. Насупрот. Предвиђа јединствене критеријуме за избор васпитних налога уопште а надлежном органу препушта њихову конкретизацију у сваком конкретном случају.

Једно од важнијих ако не и кључних питања када је реч о овој категорији мера државне реакције на малолетничку делинквенцију је питање криминално -политичких разлога нормирања и примене васпитних налога. Када је реч о овом питању треба само истаћи чињеницу да исти они криминално - политички разлози који говоре о оправданости нормирања и примене ванинституционалних кривичноправних мера на пољу борбе против малолетничке делинквенције уопште⁷ не само да стоје и овде већ чини се и

⁶ Види: Будимир, А., Васпитни налози и адекватност државне реакције на малолетничку делинквенцију (норма и пракса), У: "Ванинституционалне мере, поједностављене форме поступања и други кривичноправни инструменти реакције на криминалитет и позитивно казнено законодавство (испуњена очекивања или не?)", Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2022.

⁷ Нпр. то су: Избегава се започињање и вођење кривичног поступка према малолетнику и тиме свега оног негативног што неизбежно сам кривични поступак, по својој природи, оставља за собом посматрано уопште, а што посебно долази до изражаја код малолетних учинилаца кривичних дела обзиром на степен њихове био-психичке зрелости; Избегавају се бројне штетне последице боравка малолетника у заводским установама; Оставља се малолетник у породичној или сличној заједници у којој живи и тиме омогућава његов развој у њему природној средини-срединама, на чему посебно инсистирају, сасвим оправдано, кључна међународна правна акта (универзалног и регионалног карактера) из ове области; Поступак примене ванинституционалних мера је брз, у великом степену неформалан, ефикасан и економичан (штеди време и средства) а циљеви који се постижу код највећег броја малолетних учинилаца кривичних дела су већи него у случајевима примене институционалних кривичноправних мера - институционалних кривичних санкција. Овакви резултати у примени ове категорије кривичноправних мера према малолетним учиниоцима кривичних дела резултат су, поред осталог, и чињенице да тзв.тврдо језгро малолетничке делинквенције чини њен релативно мали проценат и да је само према њима неопходно реаговати институционалним кривичноправним мерама-институционалним кривичним санкцијама. Но, и у таквом случају њихови трајање треба да буде сведено на најкраће могуће време; Омогућава се брза интервенција према малолетном учиниоцу кривичног дела и на тај начин спречава се наставак његових криминалних активности; Обезбеђују виши степен активности малолетника у реализацији мера што доприноси развијању његове личне одговорности и његовој бржој реинтеграцији у друштво, а што је и кључна сврха и васпитног налога и кривичних санкција предвиђених за малолетне

савим оправданим став да они имају још већу тежину када су у питању васпитни налози но друге категорије ванинституционалних васпитних мера⁸.

Када је реч о овом аспект у предметне проблематике пажњу заслужује и следеће:

Прво, једно од питања којем се мора посветити посебна пажња када је реч о васпитним налозима као инструментим реакције на малолетничку делинквенцију је питање избора и трајања наложеног васпитног налога-наложених васпитних налога. Актуелност питања садржана је у чињеници да се само у случајевима када је у конкретној кривичној ствари малолетника примењен адекватан васпитни налог-адекватни васпитни налози и када је адекватно решено питање његовог - њиховог трајања може се, са оправдањем, очекивати да ће бити постигнута сврха васпитних налога из чл.6. ЗМУКД. У противном тога засигурно нема. Имајући у виду ову неспорну чињеницу законодавац, сасвим оправдано, посебну одредбу посвећује питањима избора и трајања одређеног васпитног налога - васпитних налога прописујући критеријуме којима надлежни орган (јавни тужилац за малолетнике, судија за малолетнике и веће за малолетнике) треба да се руководи у одлучивању који ће од пет могућих васпитних налога применити у конкретној кривичној ствари малолетника и одређујући максимално трајање одређеног васпитног налога-васпитних налога. Међутим, пре анализе ових питања орган који одлучује о примени васпитног налога-васпитних налога мора да утврди да су у предметној кривичној ствари малолетника испуњена три кумулативно предвиђена општа услова могућности примене васпитног налога-налога у конкретној кривичној ствари малолетника из чл. 5.ст. 1 и 3. ЗМУКД).

У чл.8.ЗМУКД предвиђени су критеријуми избора васпитног налога.Према овој одредби, при избору васпитног налога надлежни јавни тужилац за малолетнике и судија за малолетнике⁹ узеће у обзир у целини

учиниоце кривичних дела; Релативно брзо се санирају последице извршеног кривичног дела према лицу оштећеном кривичним делом нашта тежиште стављају кључна међународна правна акта, пре свега Директива ЕУ 2012 /29.; Пружају се могућности широј друштвеној заједници да предузме значајнију улогу у отклањању узрока криминалног понашања малолетника; Суду остаје више времена да се бави тежим кривичним делима у циљу њиховог адекватнијег решавања и др. (О томе опширније види: Бејатовић,С., Алтернативне кривичне санкције и регионална кривична законодавства (Основна законска обележја и искуства у примени-сличности и разлике), У:``Алтернативне кривичне санкције (Регионална кривична законодавства, искуства у примени и мере унапређења)``, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2018).

⁸ Шкулић,М., Кривичнопроцесно законодавство Србије и жртва кривичног дела (Директива 2012 29 ЕУ) и други међународноправни стандарди-степен усаглашености, искуства примене и мере унапређења, У:``Жртва кривичног дела и кривичноправни инструменти заштите (међународни правни стандарди, регионална кривична законодавства, примена и мере унапређења заштите)``, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2020.,стр.127.

⁹ И поред чињенице да се у овој одредби изричито не спомиње веће за малолетнике

интерес малолетника и оштећеног, водећи рачуна да се примењивањем једног или више васпитних налога не омета школовање или запослење малолетника. Сходно овом, орган надлежан за примену васпитног налога при његовом избору води рачуна о два подједнако важна захтева. Процењује интерес малолетног учиниоца кривичног дела и интерес оштећеног -жртве кривичног дела. Ова два захтева се морају посматрати у истовременој повезаности јер се оштећеном-жртви кривичног дела у савременом кривичном праву поклања све већа пажња¹⁰ и у том контексту треба посматрати и ову законску одредбу. Даље, када је у питању малолетник мора се узети у обзир још један критеријум избора васпитног налога-васпитних налога. То је да се применом једног или више васпитних налога не омета школовање (што је примаран задатак) или запослење малолетника (уколико је малолетник запослен). Само у случајевима када истовремена анализа свих ових критеријума говори у прилог оправданости налагања одређеног васпитног налога - одређених васпитних налога он/они треба да буду примењени према малолетнику. Само у таквом случају може се очекивати да је одређени васпитни налог-васпитни налози у функцији сврхе која се од њега-њих очекује.

Уз предвиђање критеријума избора васпитног налога законодавац је предвидео и време његовог трајања. Време трајања васпитног налога-васпитних налога је одређено тако да је прописано само његово-њихово максимално а не и минимално трајање што је савим оправдано јер је немогуће унапред прецизирати време које је потребно да би се постигла сврха одређеног васпитног налога-васпитних налога. Према чл.8. ст.2. ЗМУКД васпитни налог може да траје најдуже шест месеци. О тачном трајању одређеног васпитног налога-васпитних налога надлежни орган не би требало да се изјашњава приликом доношења одлуке о примени васпитног налога-васпитних налога. Потребно је само навести његово-њихово максимално трајање, а у току извршења донети одлуку о његовом-њиховом укидању или замени другим васпитним налогом. Овакав став своју подлогу налази у одредби чл. 8.ст.2. ЗМУКД према којој се у року од шест месеци васпитни налог може заменити другим васпитним налогом или укинути . До укидања васпитног налога треба да дође у време када се утврди да је постигнута његова сврха, а до замене одређеног васпитног налога другим васпитним налогом када се утврди да одређени васпитни налог не може бити извршен из објективних и оправданих разлога, односно да га није могуће спровести на начин који је одређен. Основ за доношење одлуке о укидању и замени одређеног васпитног налога-

одредба се односи и на њега у случајевима када оно одлучује о примени васпитног налога-васпитних налога. Случај нпр. са одредбом чл.71.ст.2.ЗМУКД.

¹⁰ Види.Бејатовић,С., Жртва кривичног дела и кривичноправни инструменти заштите (међународни правни стандарди, регионална кривична законодавства, примена и мере унапређења заштите, У:``Жртва кривичног дела и кривичноправни инструменти заштите (међународни правни стандарди, регионална кривична законодавства, примена и мере унапређења заштите)``, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2020.,стр.,24.

васпитних налога је извештај органа старатељства као органа који врши надзор над његовим-њиховим спровођењем. Извештај органа старатељства је саветодавне природе и подноси се надлежном органу (по правилу јавном тужиоцу за малолетнике) у одређеним временским интервалима. По правилу орган старатељства на свака два месеца извештава надлежни орган о току примене и исходу васпитног налога. Но, и поред тога што је извештај органа старатељства саветодавне природе он има посебну тежину у одлучивању како о примени, тако и о укидању и замени одређеног васпитног налога. Поред органа старатељства одлука о избору, примени, замени и обустави одређеног васпитног налога-васпитних налога врши се и у сардњи са родитељима, усвојцем или стараоцем малолетника. Уз ово потреба је водити рачуна и о још једној чињеници. То је да одлуку о примени васпитног налога треба доносити у што неформалнијој процедури ради избегавања трауматизујућих ефеката кривичног поступка;

Друго, три су субјекта надлежна за одлучивање о примену васпитног налога-налога у конкретној кривичној ствари. То су надлежни јавни тужилац за малолетнике, судуја за малолетнике и веће за малолетнике, што је у зависности од чињенице да ли је поступак већ покренут или не. У другом случају, тј. пре покретања кривичног поступка према малолетнику могућност примене васпитног налога-налога припад јавном тужиоцу за малолетнике а после покретања поступка суду (судији за малолетнике и веће за малолетнике), с тим да је и у таквој процесној ситуацији неизоставна иницијатива јавног тужиоца за малолетнике. Наиме, сходно чл. 71.ст.1. ЗМУКД јавни тужилац за малолетнике може поднети предлог судији за малолетнике да се поступак према малолетнику обустави под условом да малолетник прихвати да испуни један или више од три следећа васпитна налога (Поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле, у целини или делимично, штетне последице дела; Редовно похађање школе или редовно одлажење на посао; Укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја).

Ако се судија за малолетнике сложи с предлогом јавног тужица за малолетнике одредиће малолетнику да испуни један или више од пет могућих васпитних налога водећи рачуна да они буду прилагођени личности малолетника и приликама у којима живи, узимајући у обзир спремност малолетника да сарађује у испуњењу васпитних налога, с тим да је за извршење васпитног налога поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле, у целини или делимично, штетне последице дела неопходан пристанак оштећеног. Сходно овом неопходна претпоставка за доношење овакве одлуке судије за малолетнике је предлог јавног тужица за малолетнике који судију за малолетнике по питању врсте васпитних налога које ће одредити малолетнику не обавезује. Судија за малолетнике не мора да се креће у оквиру прелога јавног тужиоца за малолетнике по питању врсте предложеног налога-налога јер може

да малолетнику одреди испуњење не само предложеног васпитног налога-предложених васпитних налога већ и било којег од пет могућих врста васпитних налога уопште. Наравно све ово под условом да оцени да је то у складу са личношћу малолетника и приликама у којима он живи, узимајући у обзир спремност малолетника да сарађује у испуњењу васпитног налога-васпитних налога.

У случају неслагања судије за малолетнике с предлогом јавног тужиоца за малолетнике да се поступак према малолетнику условно обустави одлуку о предлогу доноси веће за малолетнике у року од осам дана. Одлука већа за малолетнике може да буде двојака. Прво, да се поступак према малолетнику обустави ако веће нађе да одређивање васпитног налога -налога према малолетнику није целисходно, што се процењује на основу свих околности везаних како за кривично дело тако и личност малолетника што такође мора бити образложено. Друго, може одреди малолетнику да испуни један или више васпитних налога. И поред тога што законодавац не прецизира о којим васпитним нализима је реч формулацију закона да ``одреди један или више васпитних налога`` треба схватити да је реч о било ком васпитном налогу ,тј. да се то односи на свих пет могућих врста васпитних налога.

Сходно овом, неспорно је да је предлог јавног тужиоца за малолетнике судији за малолетнике ограничен на три васпитна налога (Поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле, у целини или делимично, штетне последице дела; Редовно похађање школе или редовно одлажење на посао; Укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја) а не и васпитне налоге из тач. 4 и 5. чл.7. ЗМУКД (Подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога и укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту). Законодавац је дакле прећутно поделио васпитне налоге на оне које самостално може примењивати јавни тужилац за малолетнике или поднети предлог суду за њихову примену и оне које може применити суд (судија за малолетнике, односно веће за малолетнике). Разлог ове поделе треба тражити у чињеници да су васпитни налози Подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога и укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту у основи медиционског карактера и из тих разлога законодавац је њихову примену поверио суду.

И овде као и у претходном случају веће за малолетнике у избору васпитног налога-налога које налаже малолетнику мора да води рачуна да одређени васпитни налог-налози буду прилагођени личности малолетника и приликама у којима живи, узимајући у обзир спремност малолетника да сарађује у испуњењу васпитних налога. Сходно овом и поред тога што законодавац не прецизира о којим васпитним нализима је реч формулацију

закона ``да одреди један или више васпитних налога`` треба схватити да је реч о било којем васпитном налогу, тј. да се то односи на свих пет могућих врста васпитних налога. И овде као и у случају када о томе одлучује судија за малолетнике да би веће за малолетнике наложило малолетнику извршење васпитног налога поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, измијењем, радом или на неки други начин отклониле, у целини или делимично, штетне последице дела неопходан је присанак оштећеног. Такође, и у једном и у другом случају надзор над спровођењем васпитног малолетног налога врши орган старатељства и он о томе подноси извештај суду (судији за малолетнике-већу за малолетнике) што је у зависности које од ова два субјекта донео одлуку о одређивању васпитног налога-васпитних налога.

Када је реч о већу за малолетнике као субјекту одлучивања у случају неслагања судије за малолетнике с предлогом јавног тужиоца за малолетнике поставља се питање о којем већу за малолетнике је реч у овом случају. Да ли је то веће за малолетнике првостепеног суда или пак веће за малолетнике вишег суда? Питање своју основу налази у чињеници да се овде за разлику од чл.70.ст. 2. ЗМУКД где се изричито наводи да је у случају неслагања судије за малолетнике с предлогом јавног тужиоца за малолетнике надлежно веће за малолетнике вишег суда, што овде није случај. Обзиром на ово одредбу чл.71.ст.2. ЗМУКД треба тумачити тако да одлуку о неслагању судије за малолетнике с предлогом јавног тужиоца за малолетнике у оваквој процесној ситуацији доноси веће за малолетнике првостепеног суда. И поред тога што се чини да различито решење законодаца у две скоро индентичне ситуације нема оравдања јер обе ситуације захтевају да буду подједнако третиране решење закона се мора поштовати.

Последице наложеног васпитног налога-васпитних налога су девоструке и зависе од чињенице да ли је малолетник извршио (у целости или делимично) преузети васпитни налог-налоге или не. У случају када је малолетник у потпуности извршио преузети васпитни налог, о чему извештај подноси орган старатељства, судија за малолетнике доноси решење о обустављању поступка. О обустављању кривичног поступка суд обавештава оштећеног, који нема право да захтева покретање поступка. Одлука суда је коначна и начело *ne bis in idem* има апсолутно дејство.¹¹ Насупрот овом, ако малолетник не изврши преузети васпитни налог или га изврши само делимично, али у мери која оправдава даље вођење поступка ситуација је другачија. Тада судија за малолетнике о томе обавештава јавног тужиоца за малолетнике који ће у року од осам дана од пријема тог обавештења поднети образложени предлог већу за малолетнике за изрицање кривичне санкције, а може у овако остављеном року и да захтева да се припремни поступак према малолетнику допуни. Но, ако јавни тужилац за малолетнике нађе да нема основа за даље вођење поступка

¹¹ Види: Стевановић,И.-Вујић,Н.,Васпитни налози и начело *ne bis in idem*, У ``Начело *ne bis in idem* и правна сигурност грађана (Међународни правни стандарди, регионална законодавства и искуства у примени)``, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2022., стр.,203-2018.

према малолетнику поднеће предлог судији за малолетнике да обустави поступак. О предлогу за обустављање поступка јавни тужилац за малолетнике обавестиће и орган старатељства који је дужан, ако се не слаже са предлогом јавног тужиоца за малолетнике, да о томе обавести судију за малолетнике у року од осам дана од дана пријема обавештења јавног тужиоца за малолетнике.

Предње изнесеном додајмо и чињеницу да у случају када је малолетник у потпуности накнадио штету насталу кривичним делом, оштећени-жртва кривичног дела нема право да остварује свој имовинскоправни захтев, а ако је штета накнађена делимично, оштећени -жртва кривичног дела може свој имовинскоправни захтев да остварује у парници (чл.71.ст. 8. ЗМУКД).

Треће, и поред тога што ЗМУКД предвиђа пет врста васпитних налога који могу (један или више) бити примењени у конкретној кривичној ствари према малолетном учиниоцу кривичног дела њихова сврха је неовисно о којој врсти васпитног налога је реч истоветна-заједничка за све васпитне налоге, а то је да се не покреће кривични поступак према малолетнику или да се обустави већ покренути кривични поступак као основни циљ било ког васпитног налога. Међутим, из овог се несме закључити да је то и једини циљ васпитних налога. Насупрот. Поред непокретања или обустављања већ покренутог кривичног поступка применом васпитног налога-налога треба да се утиче на правилан развој малолетника и јачање његове личне одговорности како убудуће неби вршио кривична дела и ова два циља се морају посматрати истовремено, у међусобној повезаности-условљености. Нема оправдања примене васпитног налога-налога само да би се тиме избегло покретање и вођење већ покренутог кривичног поступка. Надлежни јавни тужилац за малолетнике, судија за малолетнике и веће за малолетнике треба да примене (један или више) васпитних налога само у случајевима када обзиром на околности конкретне кривичне ствари (објективне и субјективне) процене да се применом васпитног налога-налога утиче и на правилан развој малолетника и јачање његове личне одговорности како убудуће неби вршио кривична дела. Обзиром на ово јасно је да сврха васпитних налога, без обзира о којој његовој врсти је реч превасходно специјално-превентивног карактера. Међутим, и поред тачности овакве једне констатације несме се негирати и њихово генерално-превентивно дејство. И оно је присутно под условом да се васпитни налог-налози примењује у складу са прописаном сврхом, истина у далеко мањем степену него што је то случај са герално-превентивним дејством кривичних санкција, посебно институционалног карактера. Суштина примене васпитних налога није у кажњавању малолетника, већ у јачању његове личне одговорности и прихватању одређеног система вредности.

Четврто, сходно предње изнесеном може се закључити да законодавац не ограничава број васпитних налога који могу бити примењени у конкретној кривичној ствари малолетника. Међутим, уколико је одређено више васпитних налога они могу бити одређени само кумулативно. Није дозвољено алтернативно или условно одређивање васпитних налога, с тим да је могућа њихова замена под предње изнесеним условима; Треће, када јавни тужилац,

односно други надлежни орган констатује да су испуњени сви предуслови за примену васпитног налога-васпитних налога доноси решење о примени васпитног налога-васпитних налога и исто доставља органу старатељства ради извршења.

2. ИСКУСТВА У ПРИМЕНИ ВАСПИТНИХ НАЛОГА НА ПРОСТОРУ ВИШЕГ СУДА У ШАПЦУ

Када је реч о искуствима у примени васпитних налога на простору Вишег суда у Шапцу као прво треба констатовати да су она у целости у супротности са интенцијама законодавца по питању васпитних налога као мера државне реакције на малолетничку делинквенцију. Основ исправности овакве једне констатације је чињеница да је Виши суд у Шапцу у 2022, 2023 и 2024. години изрекао само два васпитна налога. И у једном и у другом случају ради се о васпитном налогу укључивање ,без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја. И један и други васпитни налог извршени су у хуманитарној организациј`Каритас`у Шапцу.¹²

Овакав приступ Вишег суда у Шапцу по питању ове кривичноправне мере реакције на малолетничку делинквенцију ,може се рећи да је у складу са општом праксом по овом питању у Републици Србији. Основ исправности овакве једне констатације су и следеће чињенице:

Прво, и поред тога што искуства досадашње примене васпитних налога као мера *sui generis* говоре у прилог њихове пуне криминално-политичке оправданости њихова примена још увек није доживела очекивања законодавца и стручне јавности Србије. И даље имамо не само неочекивано већ и неоправдано мали број примењених васпитних налога. У Републици Србији као целини број изречених васпитних налога се на годишњем нивоу у последњих десетак година креће у распону од 121-421 (2-10% од укупног броја предмета у којима није одбачена кривична пријава поднесена против малолетног осумњиченог лица);

Друго, у последњих неколико година имамо стагнацију примене васпитних налога , што само по себи говори да још увек немамо присуство довољног степена свести код оних који одлучују о примени васпитних налога о њиховом значају као инструменту државне реакције на малолетничку делинквенцију;

Треће, неуједначеност у примени васпитних налога. Постоје судови на чијим подручјима имамо опште одсуство примене ових кривичноравних инструмената реакције на малолетничку делинквенцију или је њихова примена више него симболична. Случај нпр. са подручјем Вишег суда у Београду што има посебну тежину обзиром на чињеницу да је овде од укупног броја

¹² Статистисти извештај Вишег суда у Шапцу за 2022, 2023 и 2024.год.

поднесених кривичних пријава према малолетним осумњиченим лицима њих више од 40% су кривичне пријаве поднесена на овом простору;

Четврто, посматрано са аспекта структуре учесталости примене појединих васпитних налога на првом месту је поравњање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле, у целини или делимично, штетне последице дела. Број примене ове врсте васпитног налога је двоструко већи од васпитног налога укључивање, без надокнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја као друге врсте васпитних налога по обиму примене. На трећем месту је васпитни налог редовно похађање школе или редовно одлажење на посао;

Пето, и поред тога што је васпитни налог поравњање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле, у целини или делимично, штетне последице дела и даље први по обиму своје примене у последњим годинама бележи се тренд пада његове примене. Међу кључним разлозима неадекватности његове примене посебно се истичу следећи:

- Постизање поравњања са оштећеним-жртвом кривичног дела захтева доста времена, инвестирања и трошкова а чини се да нема спремности субјеката који учествују у том поступку за тако нешто;

- Тешкоће обезбеђења комуникације у случају постојања више оштећених-жртава кривичних дела и постизања сагласности њихових воља око услова поравњања;

- Осветничко расположење оштећеног- жртве кривичног дела према учиниоцу и његово настојање да непристајањем на поравњање му се још више освети и да му створи бројне друге проблеме каснијим вођењем кривичног поступка;

- Постојање могућности додатне виктимизације оштећеног- жртве кривичног дела контактирањем са учиниоцем ради постизања поравњања посебно у ситуацијама када преговори око тога трају релативно дуго и међусобни сусрети се понављају;

- Тешкоће отклањања последица кривичног дела-постизања сагласности око елемената поравњања у случајевима када је извршењем кривичног дела оштећено правно лице;

- Нејасноћа могућих начина практичне реализације ове врсте васпитног налога услед недостатка подзаконских аката која би регулисала не мали број питања његове практичне реализације. Случај пре свега са Правилником о примени васпитних налога јер исти треба, поред осталог, да реши и питање начина и обима међусобне сарадње субјеката практичне реализације и ове врсте васпитног налога.

На крају у вези са овом врсто васпитног налога посебно треба имати у виду чињеницу да је у питању кључна врста васпитних налога, да је његов васпитно-едукативни карактер изузетно велики услед чега је, и поред наведених и других тешкоћа која прате његову практичну реализацију

неопходно истом посветити далеко већу пажњу. Ово тим пре што су спроведена истраживања показала и изузетно позитиван став малолетника према којима је примењен овај васпитни налог о његовој примени,¹³

Шесто, релативно мала заступљеност васпитног налога укључивање без надокнаде у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја. Међу кључним разлозима овако мале присутности овог васпитног налога посебно се истичу три. Реалативно мали број установа - пружаоца услуга за укључивање малолетника у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја; Нерегулисано питање осигурања малолетника за време практичне реализације овог васпитног налога - за време трајања рада; Недостатак програма за практичну реализацију налога. Једном речју исти они проблеми који се јављају као препрека налагања обавезе ``да се обави одређени друштвенокорисни или хуманитарни рад`` код условног опортунитета из чл. 283.ст.1. тач.3. ЗКП стоје и овде. Имајући у виду значај овог налога пре свега за васпитно-едукативни карактер малолетног учиниоца кривичног дела неопходно је створити предуслове за његову практичну реализацију и на тај начин отколнити и ту препреку за жељени обим његове примене и код малолетних учинилаца кривичних дела у свим случајевима када се процени да је то у функцији сврхе васпитних налога предвиђене у чл.6. ЗМУКД;

Седмо, непотпуност нормативног оквира за примену васпитних налога. Случај пре свега са Правилником о примени васпитних налога којим треба да се реше, поред осталог, и питања међусобне сарадње субјеката његове практичне реализације који ни након шеснаест година примене ЗМУД, није донет. Услед овог, надлежни јавни тужиоци и судије за малолетнике прилично оклевају да васпитне налоге одређују само на темељу постојећих законских норми а без подзаконског акта на чије доношење упућује сам закон;

Осмо, поред недовршеног нормативног оквира проблем у примени васпитних налога представља и подела надлежности између правосудног и сектора социјалне заштите што спречава адекватно планирање буџета и обезбеђивање довољних средстава за стварање услова и примену свих васпитних налога на целој територији Републике Србије;¹⁴

Девето, лицима према којима су примењени васпитни налози позитивно оцењују своја искуства и већину васпитних налога препознају као нешто

¹³ Види:Карић, Т., Протић, С., Колаковић Бојовић, М., Параушић, А., Дрндаревић, Н., Анализа примене утицаја Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица у периоду од 2006.-2020.године, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2021.

¹⁴ Стевановић, И.,-Вујић,Н.,Организација система малолетничког правосуђа у Републици Србији (с циљем унапређења ефикасности реаговања у систему малолетничког правосуђа), У:``Организација правосуђа и ефикасност судске заштите (Европски стандарди и стање у Србији-Кривичноправни аспект),``Српско удржење за кривичноправну теорију и праксу, Београд,2018.,стр.524.

корисно што само по себи говори и о неопходности њихове адекватније примене.¹⁵

Литература

- Бејатовић, С., Алтернативне кривичне санкције и регионална кривична законодавства (Основна законска обележја и искуства у примени-сличности и разлике), У: ``Алтернативне кривичне санкције (Регионална кривична законодавства, искуства у примени и мере унапређења)``, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2018.
- Бејатовић, С., Оштећено лице или жртва кривичног дела (Међународни правни стандарди и Законик о кривичном поступку-оправданост питања или не?), У: ``Оштећено лице и кривичноправни инструменти заштите (Међународни правни стандарди, норма и пракса)``, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2020.
- Будимир, А., Васпитни налози и адекватност државне реакције на малолетничку делинквенцију (норма и пракса), У: ``Ванинституционалне мере, поједностављене форме поступања и други кривичноправни инструменти реакције на криминалитет и позитивно казнено законодавство (испуњена очекивања или не ?)``, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2022.
- Карић, Т., Протић, С., Колаковић Бојовић, М., Параушић, А., Дрндаревић, Н., Анализа примене утицаја Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица у периоду од 2006.-2020.године, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2021.
- Киурски, Ј., Начело опортунитета кривичног гоњења, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2019.
- Церовић, И., Примена васпитних налога у контексту реформе система правосуђа по мери детета у Републици Србији, У: ``Право по мери детета``, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2018.
- Соковић, С.-Бејатовић, С., Малолетничко кривично право, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2014.
- Стевановић, И.-Вујић, Н., Међународни правни стандарди о кривичноправним инструментима заштите оштећених лица и разлози неопходности њихове имплементације у национално кривично законодавство, У: ``Оштећено лице и кривичноправни инструменти заштите (Међународни правни стандарди, норма и пракса)``, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2020.
- Стевановић, И.-Вујић, Н., Васпитни налози и начело *ne bis in idem*, У ``Начело *ne bis in idem* и правна сигурност грађана (међународни правни стандарди, регионална законодавства и искуства у примени)``, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2022.
- Шкулић, М., Коментар Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, ЈП ``Сл. Гласник``, Београд, 2020.
- Шкулић, М., Кривичнопроцесно законодавство Србије и жртва кривичног дела (Директива 2012/29 ЕУ) и други међународноправни стандарди-степен усаглашености, искуства примене и мере унапређења, У: ``Жртва кривичног дела и кривичноправни инструменти заштите (међународни правни стандарди, регионална кривична законодавства, примена и мере унапређења заштите)``, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2020.

¹⁵ О овоме детаљније види: -Карић, Т., Протић, С., Колаковић Бојовић, М., Параушић, А., Дрндаревић, Н., Анализа примене утицаја Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица у периоду од 2006.-2020.године, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2021

**EDUCATIONAL ORDERS AS A CRIMINAL-LEGAL MEASURE OF STATE
REACTION TO JUVENILE DELINQUENCY (EXPERIENCE OF
IMPLEMENTATION IN THE PREMISES OF THE HIGHER COURT IN ŠAPC)**

Biljana Borovčanin

Nenad Borovčanin

Abstract: *There are numerous innovations introduced by the Law on Juvenile Offenders and Criminal-Legal Protection of Minors of the Republic of Serbia from 2005. One of the most important is the legalization of educational orders as special and, above all, specific criminal-law measures of reaction to juvenile delinquency of an extra-institutional nature. The legalization of this category of criminal law measures of reaction to juvenile delinquency is the result of the legislator's completely correct position that non-institutional measures and sanctions in general, and thus also educational orders, should be the basic instruments of reaction to juvenile perpetrators of criminal acts. However, despite the full justification of this position of the legislator on this issue, when it comes to educational orders, it has still not been implemented in practice to the desired extent. Not only do we have an unjustifiably small number of applied educational orders, but there is also stagnation in their application. Among the reasons for such a high and, above all, unjustified gap between the norm and its application, two stand out in particular. The first is that we still do not have a sufficient level of awareness among those who decide on the application of educational orders of their importance as an instrument of reaction to juvenile delinquency; The second is the incompleteness of the normative framework for the application of educational orders.*

Keywords: *juvenile criminal law, juvenile, educational orders, juvenile delinquency, non-institutional measures*